

דת שבו

בס"ד

פרשת ואתחנן, תשע"ו, מספר 1183

האם זכה משה רבנו להיכנס לארץ-ישראל?

חגי בן-ארצי

אבל הקב"ה מנחם אותו בכך שהוא מראה, לו את כל הארץ שהובטחה לעם-ישראל, ושמשה רבנו עומד בעיבורה.

לפי הברית שנכרתה עם אברהם אבינו, גבולות ארץ ישראל משתרעים בין שני הנהרות הגדולים של המזרח התיכון: "ביום ההוא פרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת" (בר' טו:יח).

ואכן, מהר נבו, שהוא "ראש הפסגה" של רכס הגלעד הדרומי, אפשר לראות במזרח את מרחבי המדבר הסורי (המכונה במקרא "מדבר קדמות" או "ארץ בני קדם") בואכה נהר פרת.

כדי לחזק את דבריו, שאכן משה רבנו נמצא במרכז של ארץ-ישראל, רש"י מפנה אותנו אל סוף ספר דברים. שם חוזרת התורה על הציווי שנצטווה משה לעלות אל הר נבו, ושם נאמר במפורש: "ויראהו ה' את כל הארץ: את הגלעד עד דן" (דב' לד:א). מהפסוק ברור בעליל שהגלעד הוא חלק מן הארץ, והרי משה רבנו עומד על הרי הגלעד. גם שם מדגיש רש"י (ד"ה את כל הארץ): "הראהו את כל ארץ-ישראל".

בדברים אלה מנחם הקב"ה את משה רבנו ואומר לו: זכית כבר להיכנס לארץ-ישראל, ואפילו לכבוש את עבר הירדן המזרחי, ואין לך להתלונן שלא זכית לטעום את טעם קדושתה של הארץ. לא זכית, אמנם, לטעום את טעם קדושתה של ארץ-ישראל המערבית, שקדושתה גבוהה יותר,³ אבל הרי בן אדם אתה,

הפסקה הראשונה בפרשתנו מתארת את תחוננו של משה רבנו לעבור ולראות את "הארץ הטובה":

"אָעֲבֶרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַהַר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבֵּנוּ" (דב' ג:כה).

משה מבקש לעבור אל עבר הירדן המערבי ולראות את הארץ שהובטחה לעם-ישראל. הקב"ה לא נענה לבקשתו לעבור את הירדן, אבל מנחם אותו בכך שהוא מאפשר לו לראות את הארץ מהר נבו, "ראש הפסגה אשר על פני ירחו" (דב' לד:א).

בנקודה זאת יש משהו מוזר בדברי ה'. אם היה רצונו של משה לראות את הארץ בעבר הירדן המערבי, היה ה' צריך לומר לו לשאת את עיניו מערבה. אבל הקב"ה מצווה אותו: "עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה" (דב' ג:כז), כלומר לכל ארבע רוחות השמים.

את התמיהה הזאת מיישב רש"י בפירושו לפסוק כז (ד"ה "וראה בעיניך"): "אתה ביקשת ממני: וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה, אני מראה לך את הארץ כולה". כלומר, משה מבקש לראות את החלק הטוב, הפורה של הארץ, שנקרא בתורה "ארץ זבת חלב ודבש",¹ או "הארץ הנושבת"² (הארץ המעובדת והמיושבת).

* ד"ר חגי בן-ארצי משמש כמרצה בבית הספר ללימודי יסוד ביהדות באוניברסיטה. לאחרונה יצא לאור ספרו "מגילת המרד והחורבן" בהוצאת ספרית בית-אל.

¹ למשל, שמ' ג:ח: "אֶל-אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל-אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ", ובמקומות רבים אחרים.

² למשל, "עֲדִבְאָם אֶל-אֶרֶץ נוֹשֶׁבֶת... עֲדִבְאָם אֶל-קִצָּה אֶרֶץ כְּנָעַן" (שמ' טז:לה).

³ למשל, ר' יוסי הגלילי אומר: אין מביאין ביכורים מעבר הירדן, שאינה ארץ זבת חלב ודבש" (ביכורים פרק א משנה י). אבל חכמים שהלכה כמותם, חולקים וסוברים

הייתה זו, אלא גם הודיה על שזכו להיכנס לתחומה של ארץ ישראל.

ראוי לציין, שגבולות הארץ "מִנְהַר מִצְרַיִם עַד הַנֶּהָר הַגָּדֹל נֶהָר פְּרָת" הם לא רק גבולות ההבטחה, אלא הם מופיעים גם בציוויו של משה רבנו לעם ישראל:

בֹּאוּ וְרִשׁוּ אֶת הָאָרֶץ... בְּעֶרְבָה בְּהָר וּבְשָׂפְלָה וּבְנֶגֶב וּבְחֹף הַיָּם... עַד הַנֶּהָר הַגָּדֹל נֶהָר פְּרָת (דב' א:ח).

וכך גם חוזר ה' באוזני יהושע:

מֵהַמִּדְבָּר וְהַלְבָּנוֹן הַזֶּה וְעַד הַנֶּהָר הַגָּדֹל נֶהָר פְּרָת... וְעַד הַיָּם הַגָּדֹל מְבֹא הַשָּׁמֶשׁ יְהִי גְבוּלְכֶם (יה' א:ד).⁶

ראוי להדגיש בסיום, שגבולות הארץ המופיעים בפרשת "מסעי" (במדבר ל"ד) הם גבולות ההתנחלות, כלומר גבולות הארץ הנושבת, ולא גבולות ארץ-ישראל שכוללים, כאמור, את המדבריות במזרח ובדרום.

אמרו מעתה: משה רבנו ובני-ישראל נכנסו לארץ-ישראל ונדדו במדברה במשך 40 שנה; אך הם לא נכנסו ל"ארץ כנען", ל"ארץ זבת חלב ודבש", ל"ארץ הנושבת" ול"בית הבחירה", כלומר לחלק המקודש יותר והפורר יותר של הארץ.

אמרו מעתה: התורה שניתנה על הר סיני ניתנה בארץ-ישראל, ולא, חלילה, בחוף לארץ. התורה הקדושה לגוי קדוש בארץ הקודש.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן

בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת המייל של הדף:
dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁶ גם הרמב"ן, כאשר הוא בא לקבוע את גבולות הארץ לעניין כיבושה ויישובה, מצטט את הפסוקים בדברים א' וביהושע א'.

"ואין אדם מת וחצי תאוותו בידו". לפי המדרש (ספרי במדבר פ'סקא קלד) רצה משה רבנו לטעום גם מקדושתה של ירושלים, ואף מקדושתו של הר הבית: "ההר הטוב הזה – זו ירושלים; והלבנון – זה בית המקדש".

ארץ-ישראל נחלקת אם כן לשני חלקים (שאינם שווים בגודלם): החלק המערבי שלאורך חוף הים התיכון מאזור אל-עריש בדרום ("נחל מצרים") עד צפון הרי הלבנון ("ההר הטוב הזה והלבנון"), ובמזרח עד השבר הסורי-אפריקאי (עמק הירדן ובקעת הלבנון) – זהו החלק הפורה והמיושב של הארץ, ובו אמורים להתנחל השבטים. החלק המזרחי והחלק הדרומי של הארץ הם "מדברה של ארץ-ישראל". מדבר הוא, כידוע, אזור שאיננו מתאים לחקלאות, אלא להדברת (לרעיית) המקנה והצאן, כפי שנאמר במפורש על עבר הירדן המזרחי: "הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה ה' לְפָנַי עֵדֶת יִשְׂרָאֵל – אֶרֶץ סִיחֹן וְעוּג – אֶרֶץ מִקְנֵה הוּא" (במ' לב:ד).

מאיזה רגע נכנסו אבותינו, ומשה רבנו בתוכם, לארץ-ישראל? מהרגע שעברו את ים-סוף ונכנסו למדבר סיני,⁴ שהרי מדבר סיני הוא ממזרח ל"נהר מצרים".⁵ התורה גם אומרת במפורש, שים-סוף הוא גבולה של ארץ-ישראל:

"וְשֵׁתִי אֶת גְּבֻלְךָ מִיַּם סוּף וְעַד יַם פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבַּר עַד הַנֶּהָר כִּי אֶתֵּן בְּיַדְכֶם אֶת יִשְׂבֵי הָאָרֶץ וְגִרְשֵׁתְמוּ מִפְּנֵיךָ" (שמ' כג:לא).

אמרו מעתה: ארבעים שנה נדדו בני ישראל ב"מדברה של ארץ-ישראל" – סיני, הנגב ועבר הירדן המזרחי. כך אפשר גם להבין את שירתם של בני-ישראל לאחר שעברו את ים-סוף; לא רק שירת ההצלה

שמביאים מדרבנו, "לפי שאינה חוצה לארץ".

⁴ ראו קביעתו של רבי יהודה הלוי: "כי סיני ופארן שניהם בגבול ארץ-ישראל" (הכוזרי, מאמר ב, סעיף יד), ועיינו בהרחבה בכל ההקשר (סעיפים ט-טו), וכן באטלס ארץ-ישראל של הרב ישראל אריאל, כרך א' (הוצאת כרטא ומכון המקדש).

⁵ התורה מבחינה בין "נהר מצרים", שהוא הזרוע המזרחית של הנילוס, הפילוסיון, ובין "נחל מצרים", שהוא לדעת רוב החוקרים נחל אל עריש.